

Reményik abban, mit a lírai költemény „belső formájának“ szoktunk nevezni. Ezen a kritikus argot-ban sűrűn használt, de gyéren végiggondolt fogalmon mi a művészi egész iránt való érzéket, a költői anyag elrendezésének és alakításának ösztönét értjük. Ez az, mit a technika virtuózai (a *tanulás* ez eminensei) megtanulni mégsem képesek; ösztönt tanulással megszerzeni nem lehet. Reményik költészetének ez a stílusösztön talán fő jellemvonása. Ihlet-anyagán nagy biztonsággal uralkodik, pedig ez az anyag nála igen összetett és sokrétegű (differenciált). S mégis, amit belőle énit, annak szilárd énsége és gyönyörködtető architektónikája van. E tekintetben Reményik közelebb áll a magyar líra klasszikus korának jellegéhez, mint napjaink impresszionista irányához. Folyóiratunkban egy ízben Galamb Sándor finom penetrációval fejtegette líránk e belső változását; észrevette, hogy abban a szerkezeti szépség, a lépésről-lépésre haladó, fejlesztő alkotásmód jócskán veszendőbe ment; a mai költő mintegy nyomban túlad érzelmén s a továbbiakban már csak boncolgatja, díszíti, hullámoztatja, *egyszóval: variálja* a megpendített témát. Reményik még az építők neméből való, biztoskezü művésze az alakításnak, versének hangulati hatása is annak struktúrárs kibontakozásával fokozódik s csak az utolsó verssorral válik teljessé. Naiv dalformába kívánczó egyszerű lírai egységet ritkán alakít, ehhez formáinak könnyebb lebegése is kívántatnék. Valódi műfaja a sorhosszúságtól, strófás tagolástól meg nem kötött lírai monológ: legszébb költeményei valóban egy lélek monológjai nemes, emelkedett tárgyakra, e tárgyakra méltó, mindig valamelyest ünnepi emelkedettségű, de emberileg is közvetlen, minden vásári ízt szemérmesen kerülő előadásban.

Rédey Tivadar.

A görög-latin kultúra és a nevelés. Különös, hogy éppen a világháború utáni szomorú időkben, amikor mind a vesztesek, mind a nyertesek minden erejükkel a mindkét részen ütött fájdalmas sebeket kellene hogy behegesszék, minden mást félretéve és nyugalomra törekedve, —

mert ugyan ki látott beteget úgy gyógyítani, hogy lázát mesterségesen fokozzuk, pihenni nem engedjük! — éppen most lehetőleg mindent fölforgatnak, alakítanak, módosítanak, „javítanak“. Németországban ez a reformálási düh a legalább egy időre felülkerekedett új-iránnyal is összefüggött. Hol igyekezett ez legsürgősebben érvényesülni? Természetesen a nevelésügy terén, mert akié az ifjú nemzedék, azé a jövő s az új urak nem érezték magukat elég biztosaknak a nyeregben, tehát legalább a jövő reményeit siettek maguknak lefoglalni. Egyszerre föl akartak boricítani mindent az iskoláztatás terén és egyedül üdvözítő modernségüket a helyébe tenni a gyakran nagyon jól bevált réginek. Már pedig, ha valahol, úgy itt igaz a közmondás: járt utat a járatlanert el ne hagyj, főleg, ha az a régi annyi gonddal s fáradtsággal volt kiépítve, a járatlan pedig ugyancsak ingoványos terület felé vezetett. Az élet amúgy is gondoskodott arról, hogy az új nemzedék a világháború kitérése pillanatától, de még inkább az összeomlás napjától kezdve minél alaposabban sülyedjen a praktikusság, a felületesség, sőt az anyagiasság fertőjébe. Az ifjabb generáció önmagától megtanulta a börzétant, a dollárárfolyamot s a munkanélküli érvényesülést. Különös gonddal erre kinevelni éppen süsséggel nem szükséges. Inkább arra kell majd szorítani, hogy komolyan dolgozzék, mert különben rövidesen föl kell találni a más planétával való érintkezés egyszerűsített módját, hogy onnan szállítsuk az új munkacéret a mindenki szájában, de kevesen tetteiben hangoskodó újjáépítéshez. Ugyancsak Németországban jöttek rá erre pár évi kísérletezés és ennek áldásai után. Ráeszméltek arra, hogy ha már nevelésről van szó, ott soha sem lehet a praktikusság az első és döntő szempont, hanem a jellemképzés.

A tanítás és tanulás anyagát megmódszereit tehát nemcsak a praktikusság kell hogy szabályozza, hanem az a szempont, hogy egész emberekre van szükségünk. Ilyenek képzésétől pedig mind nagyobb mértékben távolodtunk. Nem véshetjük mindezt eléggé lelkünkbe azt, amit Werner Jaeger a legutóbbi berlini Gymsnalsialtagung hatalmas és zseniális megnyitóbeszédében kifejtett. A mi korunkban, mondotta, népünk kultúr-

kincsével való benső összeforradás ritka. Tőke és munkás idegenekké váltak, sőt ellenségekké. A középosztály a hétköznapi filiszter-harcaiban megy tönkre. Materializmus az egyik oldalon, vagyis mechanisztikus civilizáció és kereseti ágra beállított agyvelő, ázsiai spiritizmus a másikon mind ugyanazt mutatja: a modern szellem szabadsághiányát. Kultúra azonban a szellem autonómiája. Csak a célmentes tudás és képesség körén belül létezhet igazi képzettség, lehetséges a humanizmus: humanistának lenni annyit jelent, mint a szellemre beállított ember önértékét elismerni.

A humanizmusnak csak kárára van, ha iskolakérdésként kezeljük: humanisztikus iskola csak ott virágozhat, ahol a humanizmus a szellem élő ereje. Bizonyos neveléstani gondolatokkal semmiképp sem egyeztethető össze: ahol a természet önmaga kellene hogy neveljen, ahol a növendék szubjektív igényei adják a mértéket, ahol a társas nevelés objektív tartalom nélkül az érzelemhez fordul, ott a humanizmust nyűgös kényuraságnak kell érezniök. Továbbá: a humanizmus nem kapcsolható össze bármely tetszőleges anyaggal, sőt éppen kizárólagosan egy bizonyos tárgyhoz van kötve, a görög művelődés-élményhez, amely az emberiség művelődéstörténetében kivételes helyet foglal el. Végül: humanizmus nem is egyenlő egyszerűen csak ókor-tanulmánnyal, egyáltalán nem tudakosság, nem historiai rekonstrukció, nem az antiknak utánérézése, abba való beleélés, hanem annak igazi része.

A humanizmus a maga eredeti alakjában a görögöknek a tiszta emberképzésen alapuló kultúrafogalma. A mai humanizmus kultúra- és művelődésszintézis: a mi népeinkben élő kultúraeszme összeolvadása a görög kultúrafogalommal. Minden népnek van nevelése, a görögnek azonban műveltsége volt. Ő előttük a tökéletes ember, a legjobb állam képe lebegett. Törekvésük mindig egy egészre irányult, a lényeges alakra, a typos-ra. Éppen az egyén fölfedezése által vált lehetővé ez a műveltség; a görögök a korlátlan ént-objektív emberré alakították. Ez azonban nem maradt mesterkéltnél fogalom, mert velük született volt. Csodaszámba megy, hogy ezen nép összes alkotó szellemeit a nevelői érzés vitte; nemcsak nevelők voltak, hanem

azok is akartak lenni. A nemzet szellemi létének egysége a „paideia” volt. Ez éppen azért nem merev. Minden előhaladás kibővítéshez vezetett, a szellemi harc sohasem jutott holtpontra. Különösen hevessé vált, mikor a régi rendi ideál a szofisták és filozófusok révén új magaslatra emelkedett a formális szellemiskolázás fölfedezése által. A görögök az emberi szellem formatorvényeinek fölfedezői; nyelv és stílus, tér és szám, gondolkodás és akarat innen indulnak ki. Itt rejlik roppant jelentőségük az ifjú szellem fölszabadítását illetően. Ilyen győzelmes iramat egy nép sem élt meg, mint ők.

A mi humanizmusunk szintézis. A görög művelődési eszme a nyugat számára tradíciót alkotott, melynek prototípusai a rómaiak voltak. A nagy rómaiak lelkében keletkezett a humanizmus, a római szellem a görög forma segítségével diadalmaskodott, nélküle primitív semmisség maradt volna. Így ez a forma képes volt érzéketlen népeket fölvilágosultakká és biztosakká tenni, embereiket teljesen átalakítani. A magasabb műveltség megszerzése a görög nyelv megtanulásával kezdődött, nem haszonhajhászó szempontból, hanem mert ez a tiszta szellemi képzés formáló ereje volt. A humanizmus így egy műveltségi arisztokráciát hozott létre, melyet erős személyiségek vezettek.

Egy nép sem oldotta meg a műveltség problémáját oly filozófikusan, mint a görög s így ez a kérdés mindig a görögség újra föltámadásához vezetett. A német népet sem nyűgözte le soha eszme hasonló erővel. A gimnázium az ifjúságot a szellem formáló erőinek, törvényeinek megismeréséhez és érzékeléshez öntudathoz vezette! Már Humboldt a régi nyelvek megtanulása köré csoportosította az összes többi formaelemet. Mi ma, mind a többi tartalmakat is, a humanizmus integráló részeként fogjuk föl és a klasszikus iskolázás föladatául a formális szellemi gyakorlatot és a modern kultúrtudat fölbresztését tekintjük.

Hogy éppen a görög milyen szerepet játszik a nevelésben a latin előtt és fölött, arról a kieli egyetem egyik tanára tartott még a nagy berlini tanácskozáson érdeket keltő előadást „Die Stelle des Römertums in der humanen Bildung” címen. Itt mindenekelőtt azt fejtegette, hogy a római jellem lényege tulajdonképp csak

a férfi előtt bontakozhat ki egészen, mert a „virtus“ a magja s nem „paideia“, mint a görögöknél. Mindez már eléggé mutatja, hogy egy görög nélküli, avagy megnyirbált, megcsönkített görög tanítással bíró gimnázium neveléses, önellenmondás, lehetetlen.

A németek azonban igen jól tudják, hogy minderről hiába értekeznek ezer tudós, vitatkozik tízezer középiskolai tanár; ha nem viszik ki ennek tudását és tudatát a nagy tömeg közé, veszett ügye van. Elég példa erre a saját gimnáziumi tantervreformunk, amely a görög esetében kénytelen volt meghátrálni, mert még intelligens középosztályunkban sem volt eléggé előkészítve a talaj ennek a nagyjelentőségű változásnak az elfogadásához. Itt mindenekelőtt a középiskolai tanárság kell hogy kiküzdje a jobb belátást, a szélesebb körökre kiterjedő megértést. Sajnos, ennek a tanárságnak egy része is hamis bálványoknak hódol s így nem nagyon hajlandó az első pillanatokban úgysem valami népszerű küzdelmet folytanni. Nem így a németeknél. Ott a humanisztikus nevelés ügye még a mi sívár napjainkban is rögtön ezeket bírt megmozdítani. Az előbb említett berlini Gymnasialtagung újszólván egészen ennek a jegyében folyt le, pedig ott több ezer szakember — az összes szaktárgyak képviselői — voltak jelen. A klasszika-filológia hívei azonban nem álltak meg itt. Rögtön megalakították a „Deutscher Altphilologen-Verband“ szövetségét, amelynek föladata, hogy összefogja mindazokat a szellemi erőket és iskolapolitikai törekvéseket, amelyek a humanisztikus nevelést szolgálják.

Nagyon is tudatában vannak azonban ők annak, hogy a szigorúan vett szakkörökben való szervezkedés önmagában semmiképp sem elegendő. A nagyközönségre akarnak hatni s ezért közvetlenül ehhez is fordulnak. Azonnal alapítottak egy új folyóiratot „Die Antike“ címen, amely minden művelt emberhez szól. Cikkei mind olyan formában vannak tartva, hogy mind a szakember, mind a laikus örömét lelheti bennük. Ez a „Zeitschrift für Kunst und Kultur des klassischen Altertums“ alcímű folyóirat a fentebb említett Werner Jaeger szerkesztésében jelenik meg Berlinben (W. de Gruyter). Gyönyörű kiállításban, jó képekkel s nagyon szépen írott értekezésekkel lá-

tott napvilágot ez év tavaszán az első szám. A művészettörténet van hivatva egyelőre fő csalátekül szolgálni. De a másirányú tudományos cikkek is mind számot tarthatnak az érdeklődésre és végtelenül érdekesekek. Hogy mennyire belenyúlunk a való életébe, az új- s legújabbkor világnézet-alakulásain át mindnyájunk legbensőbb lényébe, arra elég egy példát idézni: az „Untergang des kosmischen Weltbildes der Antike“ című értekezést. Ez megdöbbenő tisztasággal tárja elénk, hogy a tudására, képességeire, mechanikájára olyan büszke modern ember mennyire függ az ókori gondolkozóktól még ma is, hogy hány ezer év kellett ahhoz, hogy Aristoteles-től némileg függetleníse magát s hogy ugyanez, mikor ezt elérnie sikerült, tulajdonkép csak egy másik görög irány tanában már bentfoglaltatott nézetet vitt győzelemre. Sőt a mi modern gondolkodóink, tudósaink zseniális úttörő elsői talán rá sem bukkantak volna egyhamar az új igazságra ama régi görög nézetek ismerete nélkül. Valóban drámai erővel van megelevenítve e cikkben az az óriási erőfeszítés, az az évszázadokba kerülő küzdelem, amely a modern világgép kialakításához vezetett. Az örökkévalóságnak embereket, eseményeket eltörpítő szent lehellete érinti az olvasót s a tudomány a fenséges nagy érzetet kelti, akárcsak a természetnek az apró emberit megdöbbenő óriáscsodái. Megértjük, mert élményünké válik, hogy századok, évezredek tényleg pillanatok az emberiség fejlődéstörténetében és hogy igaza volt annak a nagy szellemnek, aki a tudomány hőseiben látta az összemberiség egyedül, de végtelenül erős harcosait. Az eszme valóban nem halhat meg, évezredekben át nyulhat szent sugára s napot gyújthat, mikor már rég elfeledtnek látszik.

Aki azt hiszi, hogy a görög kultúrát elfeledhetjük, mert Spengler-féle felfogás szerint meghalt, az alaposan téved. Ez a folyóirat kiválóan alkalmas arra, hogy tévedéséről meggyőzze. A legújabb német irodalom azonban még sok mást állíthat melléje, mert, mint mindent, ezt az ókorért való harcot is alaposan csinálja. Különös figyelmet érdemel még a „Vom Altertum zur Gegenwart. Die Kulturzusammenhänge in den Hauptepochen und auf den Hauptgebieten“

(Leipzig, Teubner) e. szép kötet, valamint „Das Erbe der Alten. Schriften über Wesen und Wirkung der Antike“ (Leipzig, Dietrich) c. gyűjtemény. Ez utóbbiból elsősorban a nemrég elhunyt kiváló tudós, K. Borinski két kötetes fő-, életművét kell kiemelni: „Die Antike in Poetik und Kunsttheorie“, (a második kötetet halála után, jegyzetei alapján adták ki), ezt a súlyos, értékes munkát, amely a görög-római gondolatokkal való összekapcsoltságunknak ezer meg ezer szálát fejtí ki. A szellemi életre oly fontos, művészetekben valóban alig van valami, ami nem az antik-klasszikussal függne össze. Mindezeknek a műveknek a megismerése végkép megerősíthet mindenkit abban, hogy nagyon is igaza van a Burckhardt-tal szembe helyezkedő modernebb iskolának, amely azt hirdeti, hogy a renaissance mint olyan, mint pillanatnyilag beálló újjászületés nem létezett,

hanem egy egységes, folytonos fejlődés kapcsolja össze Nyugat- és Közép-Európát az ókori kultúrával.

Mindennek a tudatát a német filológusok rendszeresen igyekeznek újra beoltani a mai elüzettedett és mindinkább elkultúrátlanodó társadalomba. Ezt a társadalmat magát is nevelésbe kell fogni, ez a mai helyzet. Ez azonban semmi egyéb, mint a régi fölvilágosodáskorabeli törekvések modernül tökéletesített újra-éledése. És bizonyos az, hogy az emberiség legsúlyosabb problémáinak megoldása végeredményben nevelésügy. Az emberiség a maga egészségében éppúgy nevelhető, mint az ifjúság, noha bizonyos vizont az, hogy éppen ennek lehető legjobb nevelésével kell kezdeni a dolgot. Vissza kell térnünk valamiképp az ógörög szellemhez, hogy újra a „paideia“ legyen az egész társadalmi létünk, minden törekvésünk középpontja.

Koszó János.